

Devrimci Ordu ve Siyaset: İslam Devrimi Muhafızları Ordusu Örneği

Bayram SİNKAYA*

Özet

İran'da İslam Devrimi Muhafızları Ordusu'nun (İDMO) siyasette giderek artan etkinliğini çözümlenmek amacıyla kaleme alınan bu makalede İran'ın bir devrim ülkesi ve İDMO'nun da devrimci bir ordu olduğu tespitinden hareketle öncelikle devrimci ordu-siyaset ilişkileri tartışılmıştır. Devrimci ordu-siyaset ilişkisinin tanımından doğan iki tarafı vardır; devrimci ordu ve yönetici elitler. Devrimci ordunun ideolojik bakışı ve ordu mensuplarının birlik algısı (corporateness) ile siyasi liderlerin ideolojik konumu ve siyasi güçleri devrimci ordunun siyaset ile ilişkisini belirlemektedir. Bu faktörlerin devrimin izleyen aşamalarında farklı birliktelikleri devrimci ordu-siyaset ilişkisinin tarzını belirlerken, bu faktörlerdeki değişiklikler devrimci ordu-siyaset ilişkisinin tarzının değişmesine yol açmaktadır. İran örneğinde de Devrim Muhafızlarının ideolojik duruşu ve Muhafızlar arasındaki birlik algısı ile siyasi liderlerin ideolojik duruşu ve siyasi iktidarın gücü, İDMO'nun siyasetle ilişkilerini belirlemiştir. Devrim Muhafızlarının birlik algısı giderek güçlenirken siyasal elitlerin parçalanması ve hizipler arası mücadelenin yoğunlaşması nedeniyle İDMO, İran siyasetinde etkili bir aktör olmaya başlamıştır. Siyasi iktidar ile İDMO arasındaki ideolojik uyum veya uyumsuzluk ise İDMO-siyaset ilişkisinin çatışmacı ya da işbirlikçi niteliğini belirlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Devrimci Ordu, Asker-Siyaset ilişkisi, İran, Devrim Muhafızları, İran Siyaseti.

Revolutionary Army and Politics: The Case of Islamic Revolutionary Guards Corps

Abstract

Considering the fact that Iran is a revolutionary country and the Revolutionary Guards (IRGC) is a revolutionary army, this article that is intended to analyze IRGC-politics relationship, primarily addresses revolutionary army-politics relationship. There are two natural parties to the revolutionary army-politics relationship; revolutionary army and ruling elite. In addition to ideological viewpoint of a revolutionary army and sense of corporateness among its members, ideological position of political leadership and its political power determine revolutionary army's relationship to politics.

* Dr., Atatürk Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi. Bu çalışmada yazarın "The Revolutionary Guards and the Iranian Politics: Causes and Outcomes of the Shifting Relations between the Revolutionary Guards and the Political Leadership in Post-Revolutionary Iran" başlıklı doktora tez çalışmasından yararlanılmıştır.

Whereas various combinations of those factors in succeeding phases of the revolution shape the type of revolutionary army-politics relationship, any shift in any of those factors leads to change of that type. In the case of Iran, ideological viewpoint of the Revolutionary Guards and sense of corporateness among its ranks, ideological position of the ruling leadership and its political power determined the IRGC's relationship to politics. Because of disintegration of the political elite and intensification of factional infighting among them while sense of corporateness consolidated among the Revolutionary Guards, the IRGC emerged as an influential actor in Iranian politics. Ideological congruence or incongruence between the political leadership and the IRGC has determined cooperative or confrontational form of the IRGC-politics relationship.

Keywords: Revolutionary Army, Military-politics Relationship, Iran, Revolutionary Guards, Iranian Politics.

الجيش الثوري والسياسة : حرس الثورة الاسلامية نموذجا

بقلم : بايرام سينكايا

خلاصة :

ينطلق هذا البحث من مقولة ان ايران هي بلد الثورة وان حرس الثورة فيها يشكلون جيشا ثوريا. ولذا يقتضي لأجل تحليل العلاقة بين الحرس الثوري وبين السياسة في ايران، ان نناقش اولا علاقة الجيش الثوري بالسياسة. ان هناك طرفين ناشئين من تعريف علاقة الجيش الثوري بالسياسة، الجيش الثوري والاداريون من الطبقة الراقية. ان النظرة الايديولوجية للجيش الثوري، ومفهوم الوحدة لدى منتسبي الجيش والوضع الايديولوجي والقوة السياسية للقادة السياسيين، تحدد علاقة الجيش الثوري بالسياسة. ان تواجد هذه العوامل على صعيد واحد في الفترات التي اعقبت الثورة، يحدد شكل علاقة الجيش الثوري بالسياسة، في حين تعمل التغيرات التي تحصل في هذه العوامل على فسخ المجال لتغير طرز العلاقة بين الجيش الثوري وبين السياسة. وبالنسبة للنموذج الايراني ايضا، فان الموقف الايديولوجي لحراس الثورة ونظرة التوحيد بين حراس الثورة والموقف الايديولوجي للقادة السياسيين وقوة السلطة السياسية، قد حددت بمجموعها علاقات الحرس الثوري بالسياسة. وفي حين يزداد شعور التوحيد لدى الحرس الثوري شيئا فشيئا، نجد ان تفرق القادة السياسيين واشتداد الصراع بين المجاميع المختلفة يعمل على ان يكون الحرس الثوري عاملا مؤثرا في السياسة الايرانية. اما التوازم او الصراع بين السلطة السياسية وبين الحرس الثوري، فانهما يحددان كون العلاقة بين الحرس الثوري وبين السياسة متمسا بالصراع او ذا نزعة تعاونية.

الكلمات الدالة : الجيش الثوري ، علاقة العسكر بالسياسة ، ايران ، الحرس الثوري ، السياسة الايرانية.

Giriş

İran siyasetinin “militereleştiği” iddiaları son yıllarda İran siyasetine ilişkin en hararetli tartışma konularından birisini oluşturmaktadır. Bu tartışmanın temelinde İran’da mevcut iki askeri yapıdan birisi olan İslam Devrimi Muhafızları Ordusu’nun (İDMO) siyasette ağırlığının giderek artması yatmaktadır.¹ Devrim Muhafızları’nın İran siyasetinde yükselişine paralel olarak İDMO-siyaset ilişkilerine dair akademik ilgi son yıllarda büyük ölçüde artmışsa da bu konu İran çalışmaları literatüründe yeterince ele alınmamıştır. İlgili literatürde Devrim Muhafızları’nın siyasete giderek artan ilgisini ve müdahalesini açıklamaya çalışan farklı yaklaşımlar siyasi elitlerin (nesil) değişimine, İDMO’nun siyasi fraksiyonlarla bağlantılarına, İDMO’nun Rehber ile ilişkilerine ve Devrim Muhafızları’nın artan “pretoryenleşme” eğilimine dikkat çekmektedir.² Bu yaklaşımlar İDMO-siyaset ilişkisini son on yılda anlamak için bir ölçüde yararlı olmakla birlikte Devrim Muhafızlarının siyasi iktidarla ilişki tarzının değişmesinin ardındaki nedenleri çözümlenmede yetersiz kalmaktadır.

Mevcut yaklaşımların en zayıf yönü belirli bir zamanla kısıtlı olmasıdır; yani son yıllarda, özellikle Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinecad döneminde İDMO’nun etkinliğinin artmasının nedenleri tartışılmaktadır. Oysa Devrim Muhafızları’nın siyaset ve siyasi iktidarla ilişkileri devrimin farklı aşamalarında farklı seyirler izlemiştir. İDMO kimi dönemlerde siyasi iktidar ile çekişmeye girmiş, kimi dönemlerde sivil yöneticilere tâbi olmuştur. Bu yaklaşımların İDMO-siyaset ilişkisinin yapısını ve değişimini açıklama hususunda yetersiz kalmasının belki de en önemli nedeni İran’ın “devrimci” bir ülke olduğu gerçeğinin ihmal edilmesidir. Oysa ülkede hâkim olan devrimci dinamikler hem İran siyaseti hem de asker-siyaset ilişkileri üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

1 Bkz. F.Wehtrey, J.D. Green *et.al.*, *The Rise of the Pasdaran: Assessing the Domestic Roles of Iran’s Islamic Revolutionary Guards Corps*, (Santa Monica, CA: RAND, 2009); Bernard Hourcade, “The Rise to Power of Iran’s ‘Guardians of the Revolution,’” *Middle East Policy*, cilt 16, sayı 3, Güz 2009; Ali Alfoneh, “The Revolutionary Guard’s Role in Iranian Politics,” *Middle East Quarterly*, cilt 15, sayı 4, Güz 2008; Bayram Sinkaya, “İran’da Asker-Siyaset İlişkileri ve Devrim Muhafızları’nın Yükselişi”, *Ortadoğu Etütleri*, cilt 1, sayı 2, Ocak 2010.

2 Pretoryenleşme, askerlerin güç kullanma tehdidi veya bilfiil güç kullanmak suretiyle bağımsız siyasi güç elde etmesidir. Bkz. Amos Perlmutter, *The Military and Politics in Modern Times*, (New Haven: Yale University Press, 1977), s.89.

Bu makalede devrim sonrası İDMO-siyaset ilişkilerinin yapısını ve bu ilişkilerdeki değişimi çözümlenmede işlevsel olacak bir analitik çerçeve ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla İran'ın bir devrim ülkesi ve Devrim Muhafızları'nın da devrimci bir ordu olduğu tespitinden hareketle öncelikle devrimci ordu-siyaset ilişkileri tartışılmıştır. Diğer bir tabirle, devrim sonrası toplumlarda asker-sivil ilişkilerinin nasıl geliştiği incelenmiş ve bu ilişkilerde ortaya çıkan yaygın tarzlar irdelenmiştir. Bu çalışmalardan elde edilen analitik araçlar, makalenin ikinci kısmında, İDMO-siyaset ilişkilerinin çözümlenmesinde kullanılmıştır.

Devrimci Ordu ve Siyaset

Asker-sivil ilişkilerinin temel sorunsalı olan düşmanı caydıracak kadar güçlü ancak bu gücünü iç siyasette kullanmayacak ordulara sahip olma sorunu, bütün siyasi rejimlerin olduğu gibi devrimci rejimlerin de önemli bir sorunudur. Ancak devrimci rejimler bir başka sorunla daha karşı karşıyadır. Devrimci rejim, içeride veya dışarıda devrime yönelik birçok tehditle karşılaşır ve bu tehditleri bertaraf etmek için ya eski rejimden devraldığı orduyu devrime sadık bir kuruma dönüştürmek veya yeni devrimci bir ordu kurmak zorundadır. Bu mesele özellikle spontane devrimlerde ortaya çıkmaktadır.³ “Planlı” devrimler uzun süreli askeri mücadelenin sonucunda gerçekleştiği için hâlihazırda etkin silahlı güçlere sahiptir. Oysa spontane devrimlerin ardından devrimci liderler güvenebilecekleri ve etkin silahlı güçlerden yoksundur. Eski rejimden kalan silahlı güçler ise devrim sürecinde ya yenilmiş ya da büyük ölçüde parçalanmış olması dolayısıyla devrime hizmet etmek için elverişli değildir. Bu ordular bütünlüklerini korumuş olsalar bile eski rejimin değerlerine göre kuruldukları ve bu askerler eski rejime bağlılık yemini ettikleri için devrimciler açısından güvenilmezdir.

Bu ortamda devrimci liderlerin kullanabileceği tek silahlı güç, devrim sürecinde hızla ve kabaca örgütlenmiş ve ideolojik olarak adanmış gönüllü gençlerden oluşan milis güçleridir. Bu milis güçleri tek bir örgüt

3 Devrimler, spontane (çok hızlı ve ansızın gerçekleşen) devrimler ve uzun bir mücadele sonunda gerçekleşen “planlı” devrimler olarak iki gruba ayrılabilir. Fransız (1789), Rus (1917) ve İran (1979) devrimleri ilk gruba girerken Çin (1949) ve Küba (1959) devrimleri ikinci grupta yer almaktadır. Bkz. Mehran Kamrava, “Revolution Revisited: The Structuralist-Voluntarist Debate”, *Canadian Journal of Political Science*, cilt 32, sayı 2, Haziran 1999, s.320.

çatısı altında birleştirilir ve güvenilir bir orduya dönüştürülür. Devrimi korumakla görevlendirilen bu milis ordusu aynı zamanda rakip silahlı güçlere ve eski rejimden kalan devrime sadakati “şüpheli” askeri birliklere karşı dengeleyici bir unsur olarak görülür. Devrimi koruma ihtiyacı böylece devrimci ordunun doğuşuna yol açar.⁴ Nitekim bütün büyük devrimlerden sonra devrimci ordular kurulmuştur. Bu çerçevede Fransız devrimi (1789) esnasında “Ulusal Muhafızlar”ın, Rus Devrimi (1789) sırasında “Kızıl Muhafızlar”ın ortaya çıkışı gibi İran Devrimi (1979) sırasında da İslam Devrimi Muhafızları ortaya çıkmıştır.

Devrimi koruma ihtiyacından doğan bu ordular devrimin yerleşmesinde ve serencamında önemli roller oynamışlardır. Gerçekten de bu ordular devrim için hayati önemdedir; zira bu orduların başarısı devrimin sürekliliğini sağlarken, başarısız olması durumunda devrim yenilgiyle karşılaşabilir. Bu nedenle, gönüllü ancak askeri niteliği düşük bu milis ordularının askeri güç ve etkinliğini artırma arayışları devrimci orduların kurumsallaşmasını sağlar. Devrimci orduların kurumsallaşmasından sonra devrimci rejim, klasik asker-sivil ilişkileri problemi ile karşı karşıya gelir; ordunun karşı-devrimcilere ve düşmanlara karşı güçlü, ancak siyasi otoriteye sadık tutulması. Bununla birlikte devrimci ordu-siyaset ilişkisinin tanımından doğan iki tarafı vardır; devrimci ordu ve yönetici elitler.

Devrimci ordular ideolojik tutum, örgütlenme ve misyonları açısından benzerlikler arz etmektedir. Her şeyden önce devrimci ordular ideolojik hedefler peşinde koşan siyasal nitelikli ordulardır.⁵ Çünkü bu ordular devrimci liderler tarafından devrimi ve kazanımlarını korumak ve yaygınlaştırmak üzere kurulur. Bu ordular, ideolojik olarak adanmış gönüllüler tarafından kardeşlik ilişkileri esasında kurulmaktadır. Devrimi korumak ve yaygınlaştırmak için hem iç hem de dış misyonları vardır. Bu orduların ayırt edici bir başka özelliği ise devrimci liderlikten farklı birlik (*corporateness*) anlayışının ve çıkarının bulunmamasıdır. Ancak bu özellikler zamanla, devrimin farklı aşamalarında değişmeye başlar

4 Katherine Chorley, *Armies and the Art of Revolution*, (Boston: Beacon Press, 1973); John Ellis, *Armies in Revolution* (London: Croom Helm, 1973); Jonathan R. Adelman, *Revolution, Armies, and War: A Political History*, (Boulder: Lynne Rienner, 1985).

5 Devrimci orduların nitelikleri için bkz. Perlmutter, *The Military and Politics in Modern Times*, s.14-16 ve 206-211; Adelman, *Revolution, Armies, and War*, s.201-06.

ve devrimci ordu nihayet ya profesyonel bir orduya ya da pretoryen bir orduya dönüşür.⁶

Keza devrim sonrası ortaya çıkan yönetici elitlerin en belirgin özelliği ideolojik kararlılık ve bağlılık düzeyinin oldukça yüksek olmasıdır. Hatta devrimci liderler, devrimci idealleri hayata geçirmek adına şiddet kullanmaktan sakınmaz. Ancak devrimci liderliğin gücü ve ideolojik adanmışlık düzeyi hep aynı şekilde sürmez, farklı aşamalarda farklı şekiller alabilir.

Devrimci Ordu-Siyaset İlişkisinde Etkili Olan Faktörler

Devrimci ordunun ve devrimci liderliğin başat özellikleri aynı zamanda devrimci ordu-siyaset ilişkisi üzerinde etkili olan temel faktörlerdir. Yani, devrimci ordunun ideolojik bakışı ve onun birliği (*corporateness*) ile siyasi liderlerin ideolojik konumu ve siyasi güçleri devrimci ordunun siyaset ile ilişkisini belirlemektedir. Bu faktörlerin herhangi birindeki bir değişiklik, devrimci ordu-siyaset ilişkisinin niteliğinin değişmesine neden olmaktadır.

Devrimci ordu-siyaset ilişkisinde etkili olan ilk faktör devrimci ordunun ideolojik niteliğidir.⁷ Devrimci ordular genellikle ideolojik kaygıları ön planda olan ordulardır. Devrimci ordunun ideolojik duruşu, ordu mensupları için bir birlik nedeni ortaya koymakta; devrimci askerlere önemli siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmeleri değerlendirmeleri için bir zihniyet teşkil etmekte ve devrimci ordunun hareketleri için dürtü sağlamaktadır. Devrimci ordunun ideolojisi devrimde hâkim olan ideolojidir ve bu ideolojiye bağlılık devrimci ordu mensuplarının askerlikle ilgili niteliklerinden daha önemlidir. Ancak kurumsallaşma ve profesyonelleşmeye bağlı olarak çoğu zaman ideoloji başat konumunu kaybetmeye başlar.

Devrimci orduların siyasetle ilişkilerini belirleyen ikinci faktör devrimci ordunun birliğidir. Birlikten kasıt, devrimci ordu mensuplarının kendileri-

6 Pretoryen ordu için bkz. Amos Perlmutter, "The Praetorian State and the Praetorian Army: Toward a Taxonomy of Civil-Military Relations in Developing Polities", *Comparative Politics*, cilt 1, sayı 3, Nisan 1969.

7 Ellis, *Armies in Revolution*, s.250-51; Perlmutter, *The Military and Politics in Modern Times*, s.289.

ni alakasız kişi ve kurumlardan farklı hissetmesidir.⁸ Yani birlik, devrimci ordu mensupları arasında düşünce ve çıkarlar açısından homojenliğin yaratılmasıdır. Bu birlik hissini oluşması ve birliğin sürdürülebilmesi için kurumsallaşma, kurumsal özerklik ve kurumsal kimliğe ihtiyaç vardır. Bir ordudaki birliğin en önemli göstergesi örgütsel hiyerarşinin bozulmadan işlemeye devam etmesi ve ordu mensupları arasında hizipleşmenin olmamasıdır. Birlik, devrimci askerlerin tek ve birleşik bir aktör olarak hareket etmesini sağlar. Ayrıca, ordunun bazı faaliyetleri için “kurumsal çıkarları” belirler.

Üçüncü belirleyici ve değişken faktör siyasi elitlerin, özellikle yöneticilerin, ideolojik konumlarıdır. Devrimci şartlar genellikle ideolojinin belirleyici olduğu bir siyasal yapının kurulmasına neden olur. Bununla birlikte siyasi elitler çoğu zaman ordular kadar homojen değildir. Kimi sivil yöneticiler devrimci ideolojiye tavizsiz şekilde bağlı olduğu halde, kimi siviller daha esnek ve pragmatik olabilir. Dolayısıyla, sivil yöneticilerin ideolojik duruşları ile devrimci ordunun ideolojik değerleri arasında uyum veya uyumsuzluk ortaya çıkabilir. Değerler arasında uyum siviller ve devrimci askerler arasında uyumlu bir birlikteliği sağlarken, değerlerdeki farklılaşma sivil ve askeri unsurlar arasında çatışmaya neden olur.

Siyasi iktidarın gücü, onun devrimci ordu ile ilişkisini belirleyen dördüncü değişken faktördür. Siyasi iktidarın gücü iktidardaki elitlerin bütünlüğü, halk desteği ve kurumsal gücünden oluşmaktadır. Güçlü sivil yöneticiler devrimci orduyu kontrol etme ve yönlendirme yetisine sahipken, zayıf iktidarlar böyle bir imkândan yoksun kalır. Dolayısıyla, güçlü iktidarların hâkim olduğu dönemlerde ordu genellikle siyasi otoriteye tabi olma eğilimindedir. Aksi durumlarda ise ordu siyasi çekişmelere taraf olmaya başlar ve giderek siyasetteki ağırlığını artırır.

Devrimci ordunun siyaset ile ilişkisi üzerinde etkili olan bu faktörler durağan ve sabit değildir. Devrimin zafere ulaşmasının ardından giderek farklılaşan devrimci dinamiklerin etkisiyle devrimci ordu-siyaset ilişkisi üzerinde etkili olan faktörler de değişmeye başlar. Her bir aşamadaki yeni gelişmeler ve dinamikler hem yönetici elitlerin hem de devrimci

8 Samuel P. Huntington, *Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Siyasası* (çev. K.U. Kızılaslan, İstanbul: Salyangoz Yay., 2004), s.13, 21-24.

ordunun niteliklerinde ve birbirleriyle ilişkilerinde birtakım değişikliklere yol açar. Dolayısıyla devrimin farklı aşamalarında devrimci ordu-siyaset ilişkisi de farklı bir seyir izler.

Devrimin Aşamaları

Devrim, devrimcilerin zafere ulaşip iktidarı ele geçirmesiyle sona ermez; iktidardaki devrimcilerin öncülük ettiği kapsamlı siyasi, ekonomik ve toplumsal değişikliklerle seyrine devam eder. Ancak siyasi dinamiklerin farklılaşması nedeniyle devrimin bu seyri değişik aşamalara ayrılabilir. Her devrimin kendine özgü niteliklerine rağmen birçok devrimde bazı benzer eğilimler görülmektedir. Bu benzerliklere dayanarak devrim çalışmalarının öncülerinden Crane Brinton, İngiliz, Amerikan, Fransız ve Rus devrimlerini karşılaştırdığı *Devrimin Anatomisi* adlı eserinde “devrim aşamaları” teorisini ortaya koymuştur ki bu çalışmada da söz konusu teoriden istifade edilmiştir.⁹

Devrimin zafere ulaşmasından sonraki ilk aşama aslında bir geçiş aşamasıdır. Bununla birlikte devrimci koalisyon içerisinde geçici bir uzlaşma neticesinde genellikle devrimci koalisyonun ılımlı kanadı siyasi iktidarı ele aldığı için bu geçiş dönemi “ılımlıların iktidar dönemi” olarak da adlandırılır.¹⁰ İlimli devrimcilerin kontrolünde bir geçici hükümet, merkezi otoritenin yeniden sağlanması görevini üstlenmiş olsa da hem devrim sürecinde ekonominin iyice kötüleşmiş olması hem de eski yönetimden miras alınan idari yapının oldukça yıpranmış olması nedeniyle ılımlıların iktidar kabiliyetleri oldukça sınırlıdır. Diğer taraftan eski rejimin devrilmesi için bir araya gelen koalisyon bu dönemde rakip ideolojik ve siyasi kamplara ayrılmaya başlar ve bu grupların her biri devrimi temsil etme iddiasına girer. İşte bu ortamda anayasal bir sistem kurma arzusunda ki ılımlı hükümetin faaliyetleri rakip siyasi gruplar ve bağımsız devrimci gruplar tarafından devrime uygun olmadığı iddiasıyla engellenmeye başlar. Böylece iktidar kabiliyetleri zaten sınırlı olan ılımlı hükümet devrimci gruplar arasında ortaya çıkan ve çatışmaya dönüşme ihtimali yüksek çekişmelerle uğraşmaya başlar. Bu hükümet ayrıca karşı dev-

9 Crane Brinton, *The Anatomy of Revolution* (New York: Vintage Books, 1957). Ayrıca bkz. Torbjorn L. Knutsen ve Jennifer L. Bailey, “Over the Hill? The Anatomy of Revolution at Fifty”, *Journal of Peace Research*, cilt 26, sayı 4, Kasım 1989.

10 Brinton, *The Anatomy of Revolution*, s.128-54.

rimciler, devrimden beklentilerini alamayıp isyan eden farklı gruplar ve devrimden rahatsız olan dış güçlerle de mücadele etmek zorundadır. Diğer taraftan devrim giderek radikalleşir. Yani, ılımlıların iktidarda olmasına rağmen radikallerin artan etkinliği ve baskısı nedeniyle siyasi rejim giderek ideolojik bir hal alır. Nihayet ılımlı hükümet artan zorluklar karşısında çaresiz duruma düşer. Kısaca bu döneme siyasi istikrarsızlık, devrimci gruplar arasında mücadele ve geçici yönetimin zayıflığı damgasını vurur.

ılımlıların hâkim olduğu geçici hükümetin gücü giderek zayıflarken ideolojik olarak daha radikal, iyi örgütlenmiş, disiplinli grupların etkinliği artmaya başlar. Radikaller bu sıkı örgütlenmeyi kullanarak kitleleri seferber etmeye ve iktidardaki ağırlıklarını artırmaya çalışır. Sonunda gerekirse şiddet kullanarak, ya darbe yoluyla ya da ikinci devrim diye adlandırılan bir olayla iktidarı ele geçirirler ve böylece “radikal dönem” başlar. Radikaller iktidarı ele geçirdikten sonra devletin organları ile zorlayıcı güçleri üzerinde kendi tekellerini kurarlar ve rakip siyasi grupları değişik vesilelerle tasfiye etmeye başlarlar. Bu süreçte şiddet mekanizmalarının kullanımı radikallerin en önemli aracı haline gelir. Öyle ki radikal iktidarın muhaliflere karşı uyguladığı aşırı şiddet nedeniyle bu dönem “terör dönemi” olarak da adlandırılır.¹¹ Radikallerin uyguladığı şiddetin en önemli araçları ise devrim mahkemeleri, devrim komiteleri ve devrimci ordudur. Şiddetin bu denli yoğun kullanımının en önemli sonuçlarından birisi güçlü bir merkezi otoritenin yeniden tesis edilmesidir. Radikallerin bir diğer aracı ise devrimci ideolojidir. Bu dönemde adeta kutsallaştırılan devrimci ideoloji kitlelerle radikal liderler arasında bir bağ vazifesi görür ve iktidarı tekeline alan radikal gruba meşruiyet sağlar. Merkezi otoriteyi bu şekilde güçlendirdikten sonra radikaller kendi ideolojileri doğrultusunda köklü siyasi, ekonomik ve sosyal düzenlemelere gider. Sonuç olarak ideolojik ateş, otoriter yapı ve güçlü liderlik bu dönemin en belirgin özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Radikal iktidarın uyguladığı köklü devrimler ve kullandığı aşırı şiddet iktidara karşı devrimin önceki aşamalarında yenilen siyasi grupların radikallere karşı birleşmesine neden olur. Diğer taraftan toplumda şiddet-

11 Rosemary H.T. O’Kane, *The Revolutionary Reign of Terror: The Role of Violence in Political Change*, (Worcester: Edward Elgar, 1991).

ten ve radikal dönüşümden yorgunluk baş göstermeye başlar. Toplumdaki devrim yorgunluğu ile birlikte geniş tabanlı muhalif hareketin radikallere tepkisinin sonucunda radikaller iktidardan uzaklaştırılır ve ılımlı bir hükümet işbaşına gelir. Bu tepkiye Fransız devriminden mülhem termidorcu tepki, yeni hükümetin işbaşına geçmesiyle başlayan dönemde de termidor dönemi denilir.¹² Termidorcu hükümet radikallerin aşırı uygulamalarını tenkit eder ve devrimci ideoloji doğrultusunda sosyal dönüşümden ziyade ekonomik olarak yeniden yapılanmaya ve kalkınmaya öncelik verir. Böylece ekonomi ve sosyal hayat üzerindeki devlet müdahalesi giderek azalır. Termidor döneminde önceki dönemde uygulanan baskıcı tedbirler gevşetilir, “terör”e hizmet eden özel mahkemeler ve devrim komiteleri lağvedilerek yerlerini “düzenli” teşkilatlara bırakır. Terör mekanizmasının böylece devre dışı bırakılması ve ekonomi politikalarının öne çıkması ile birlikte siyasette ve devlet idaresinde pragmatizm ve “etkinlik” ideolojik adanmışlığın yerini almaya baslar. Devrimci ideolojinin evrensellik arayışı yerini daha yerel ve geleneksel değerler ile milliyetçiliğe bırakır. Radikal dönemde koğuşturulan ve siyasi alandan uzak tutulan kişiler ve hareketler tekrar siyasi hayatta ve devlet mekanizmalarında yer almaya baslar. Böylece ülke içerisindeki siyaset daha çoğulcu ve rekabetçi hale gelir. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Termidorcular karşı devrimci değildir, aksine devrimin “pragmatist” ve “gerçekçi” kanadını temsil ettiklerini ileri sürerler. Sonuç olarak termidor dönemi geleneksel ve devrimci değerlerin yeni bir siyasi yapıda sentezlenmesi dönemidir.

Fransız devriminde termidorcuların iktidara gelişi oldukça dramatik olmuş; terör dönemi ile özdeşleştirilen siyasi liderler idam edilmiştir. Ancak radikal dönemden termidora geçiş her zaman Fransa’daki gibi şiddetli olmayabilir; daha sakin bir şekilde radikal neslin değişimi ya da kamuoyunun baskısı sonucu iktidarın değişmesi suretiyle olabilir. Kimi durumlarda da radikal liderler iktidarlarını korur ancak politika değişikliğine giderek baskıcı politikaların yerine daha uzlaşmacı politikalar uygulamaya başlar. Termidor dönemi devrimin dönüm noktalarından birisidir ve sonunda üç farklı şekilden birisini alır devrim. Birincisi, termidor dönemi radikalizmin yeniden yükselmesi ile uzayabilir. Özellikle

12 Brinton, *The Anatomy of Revolution*, s.215-50. Termidor ismi Fransız devrimi sürecinde Maximilian Robespierre liderliğindeki “terörün iktidarı”nın yıkıldığı tarihin Fransız devrim takvimindeki karşılığı olan 9 Termidor II’den (27 Temmuz 1794) alınmıştır.

İktidarlarını termidor döneminde de sürdüren radikaller kendilerini yeterince güçlü hissettikleri noktada tekrar şiddete ve devrimci uygulamalara yönelebilir. İkincisi, devrim sürecinin sona ermesidir. Termidor döneminde ortaya çıkan siyasal çoğulculuk aynı zamanda siyasal istikrarsızlığa dönüşebilir ki bu durum devrimci ordunun siyasette ağırlığının artmasına neden olur. Nihayet askeri bir darbeye devrim süreci sona erer. Devrimlerden sonra askeri bir diktatörlüğün kurulmasının tarihte birçok örneği vardır. Bu nedenle Brinton “devrimlerle diktatörlüklerin kol kola” olduklarını söylemiştir.¹³ Devrim sürecinin sona ermesinin bir diğer şekli ise Fransız devriminde olduğu gibi eski rejimin restorasyonudur. Son olarak devrim termidor aşamasında ve sonrasında kurumsallaşabilir. Yani devrim yeni siyasi rejimin, sosyal ve iktisadi kurumların ve değerlerin kökleşmesi ile kurumsallaşır ve izleyen iktidarlar devrimin sembolleri adına ve devrimci ideoloji ve değerler esasında hareket ederler.¹⁴

Devrimci Ordu-Siyaset İlişkisi Tarzları

Yukarıda da ifade edildiği gibi devrimin farklı aşamalarında, devrimci ordu siyaset ilişkisi üzerinde etkili olan faktörler değişik seyirler izlemektedir. Söz konusu faktörlerin farklı birliktelikleri, farklı kombinasyonları devrimci ordu ile siyasi liderlik arasında farklı ilişki tarzlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte devrimci ordu-siyaset ilişkisinin niteliğini belirleyen üç kritik denge noktası vardır. Birincisi, devrimci ordunun ideolojik adanmışlık düzeyi ile birlik anlayışı arasındaki dengedir. Devrimci ordunun birlik anlayışı ideolojik adanmışlık düzeyini aşarsa ordu siyasi elitlere meydan okuyan pretoryen orduya dönüşebilir. Devrimci-ordu siyaset ilişkisinin niteliğini belirleyen ikinci husus devrimci ordunun ideolojik adanmışlık düzeyi ile yönetici elitlerin ideolojik duruşları arasındaki dengedir. Sağlıklı asker-sivil ilişkileri için bu dengenin korunması gerekir. Her iki kanat arasındaki uyum işbirliğini sağlarken devrimci ordu ile yönetici elit arasındaki ideolojik uyumsuzluk iki kanat arasında çatışmaya yol açar. Son olarak, devrimci ordunun gücü ve birlik anlayışı ile yönetici elitlerin gücü arasındaki ilişki devrimci

13 Ibid., s.217-18.

14 Samuel P. Huntington, *Political Order in Changing Societies*, (New Haven: Yale University Press, 2006), s.264-334. Ayrıca bkz. Theda Skocpol, *States and Social Revolutions; A Comparative Analysis of France, Russia and China*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1979).

ordu-siyaset ilişkisinin niteliği üzerinde etkilidir. Zira birlik anlayışı yüksek olan güçlü ordular, zayıf siyasi elitler karşısında siyasete müdahale etme eğilimindedir. Güçlü ve devrimci siyasi liderlikle aynı hedeflere ve çıkarlara sahip devrimci orduda yüksek düzeyde ideolojik bilinç ve düşük düzeyli birlik anlayışı ordunun siyasi otoriteye bağlı olmasını sağlar.

Bazı devrimlerden sonra eski rejimden devralınan profesyonel ordular varlıklarını korur. Ancak eski rejime bağlılık yeminleri etmiş ve devrik rejimin değerleri ile yetişmiş olan bu profesyonel ordular devrimci elitler için güvenilir değildir. Sürekli profesyonel ordunun darbe yapma ihtimalinden korkular. Yani, eski ordunun varlığını sürdürdüğü durumlarda devrimci liderler ile profesyonel ordu arasında “şüpheli,” güvensiz bir ilişki tarzı vardır.¹⁵ Devrimci liderlerin en önemli işlerinden birisi bu orduyu devrimin değerlerine hizmet edecek şekle dönüştürmektir. Bu bağlamda mevcut profesyonel ordular üst düzey komutanlarının tasfiyesi, yeniden yapılandırma, ideolojik eğitim ve siyasal kontrol yoluyla denetim altına alınır. Ancak gerçek devrimci ordular ya devrim uğrunda verilen silahlı mücadele sırasında kurulmuştur ya da devrimden hemen sonra gönüllüler (devrim muhafızları) tarafından devrimi savunmak üzere kurulur.

Bu çalışmada devrimci ordu ile siyasi liderlik arasında ortaya çıkan beş ilişki tarzı üzerinde durulmuştur. Devrimci ordu ile sivil siyasal yönetim arasındaki ilişkilerin ilk tarzı “çekişme”dir (*contention*). Bu ilişki tarzı genellikle spontane devrimlerin ilk aşamasında görülmektedir. Bu dönemde iktidarda olan zayıf ve liberal siyasi liderler alelacele, ideolojik olarak adanmış gönüllülerin bir araya gelmesiyle kurulmuş devrim muhafızları ile karşı karşıya gelmiştir. İktidardaki ılımlı elitlerin zayıflığı ve ideolojik esnekliği nedeniyle devrim muhafızları giderek daha örgütlü ve doktriner radikal grupların etkisine girmeye başlar. Böylelikle devrimci ordu ile siyasi iktidar arasında ideolojik uyumsuzluk ortaya çıkar ve ılımlıların kontrolündeki iktidar zayıf olduğu için devrimci orduyu kontrol edemez. Bu nedenle giderek radikallerin etkisine giren devrimci ordu devrime yeterince bağlı olmadığını düşündüğü “liberal” iktidar ile çekişmeye girer ve ılımlılar ile radikaller arasındaki iktidar mücadelesinde radikallerin yanında yer alır. Nitekim Fransız devrimi sürecinde Ulusal Muhafızlar,

15 Ellies, *Armies in Revolution*, s.89-91; Chorley, *Armies and the Art of Revolution*, s.117.

Milli Konvansiyon'a baskı yaparak Jakobenlerin iktidara gelmesine yardımcı olmuştur. Keza Rus devrimi sırasında Kızıl Muhafızlar, Kerensky hükümeti ile çekişme içine girmiş ve Bolşeviklerin iktidara yükselmesine katkıda bulunmuştur.¹⁶

Devrimci ordu ile sivil iktidar arasında ortaya çıkan ikinci ilişki tarzı "tâbiyet"dir (*subordination*). İdeolojik adanmışlık düzeyi yüksek ve birlik algısı gelişmekte olan devrimci ordu, güçlü ve doktriner bir siyasi iktidar ile karşılaştığında ona tâbi olmaktadır. Bu tâbiyet ilişkisi siyasi liderlik ile devrimci ordu arasındaki ideolojik uyum ve güçlü siyasi iktidarın, birliği tam olarak gelişmemiş orduyu kolayca kontrol edebilmesi ile perçinlenmiştir. Tâbiyet ilişkisinde ordu siyasetten uzak dururken ve siyaseten iktidarın hizmetinde iken sivil iktidar, ordu içine müdahale edebilmektedir. Bu ilişki tarzı genellikle radikallerin iktidarı döneminde ortaya çıkmaktadır. Devrimci ordular, Fransa'da Jakobenlerin iktidarı döneminde, Rusya'da Bolşeviklerin iktidarlarını pekiştirmesinden sonra siyasi iktidara tam anlamıyla tabi olmuştur.¹⁷

Kaynaşma (*fusion*), devrimci ordu ile siyasi iktidar arasında ortaya çıkan başka bir ilişki tarzıdır. Bu ilişki tarzında siyasi ve askeri alanlar arasındaki sınırlar oldukça muğlaktır ve yetkililer sık sık askeri ve sivil pozisyonlar arasında yer değiştirir. Diğer bir tabirle askeri liderlik ile siyasi liderlik aynı ellerde toplanmıştır. Bu ilişki tarzı devrimci liderlerin aynı zamanda devrimci ordunun komutanları oldukları Küba'da görülmüştür.¹⁸

Sivil otorite ile devrimci ordu arasındaki dördüncü ilişki tarzı "müdahalecilik"tir (*interventionism*). Devrimci ordu ideolojik niteliğini kaybetmeksizin birliğini geliştirir ve liberal, pragmatik ve zayıf bir siyasi iktidarla karşılaşırsa siyasi alana müdahale etmeye eğilimli olur. Devrimci ordunun siyasete müdahale etme eğilimi ya kendi ideolojik moti-

16 Ellis, *Armies in Revolution*, s.78-88, 175-87; Chorley, *Armies and the Art of Revolution*, s. 234-36; Brinton, *The Anatomy of Revolution*, s.137.

17 Ellis, *Armies in Revolution*, s.175-98; Chorley, *Armies and the Art of Revolution*, s.147-48; Mark von Hagen, "Civil-Military Relations and the Evolution of the Soviet Socialist State", *Slavic Review*, cilt 50, sayı 2, Yaz 1991, s.269-72.

18 David E. Albright, "Comparative Conceptualization of Civil-Military Relations", *World Politics*, cilt 32, sayı 4, Temmuz 1980, s.558-60; Amos Perlmutter ve William M. Leogrande, "The Party in Uniform: Toward a Theory of Civil-Military Relations in Communist Political Systems", *The American Political Science Review*, cilt 76, sayı 4, Aralık 1982.

vasyonu ya da faal siyasi gruplardan bazılarının kıskırtması ile beslenir. Siyasi iktidar ile devrimci ordu arasındaki ideolojik uyumsuzluk ordunun sivil iktidara karşı çıkmasına neden olurken, sivil iktidarın orduyu kontrol edecek imkan ve kabiliyetten yoksun olması onun müdahalelerinin önünü açar.¹⁹ Bu müdahaleler değişik şekillerde siyaset üzerinde baskı kurulması şeklinde olmaktadır. Devrimci ordunun siyasete müdahalelerinin sürekli hale gelmesi durumunda pretoryenleşmenin önü açılabilir ve nihayet Fransa'da Napolyon Bonaparte'ın 1799 yılında yaptığı gibi bir darbe ile askerler yönetimi tamamen ele geçirebilir.²⁰

Son olarak devrimci ordu ile siyasi liderlik arasında "simbiyotik" ilişki tarzı ortaya çıkabilmektedir.²¹ Bu ilişki tarzında devrimci ordunun birliği oldukça yüksek düzeydedir ve ordu ideolojik kararlılığını sürdürmektedir. Buna mukabil siyasi iktidar göreceli olarak zayıf, ancak ideolojik açıdan devrimci ordu ile uyum içerisindedir. Ayrıca hem siyasi iktidar hem de devrimci ordu birbirlerine ihtiyaç duymakta ve yardımlaşmaktadır. Dolayısıyla devrimci ordu siyasete iktidarın isteğiyle ve iktidar lehine müdahil olmaktadır. Bu ilişki tarzı Çin'de en iyi şekilde görülmüştür. Doktriner ve güçlü devrimci ordu ile Çin Komünist Partisi arasında simbiyotik bir ilişki gelişmiştir.²²

İDMO ve Siyaset

Devrimci ordu-siyaset ilişkisinde etkili olan faktörlerin ve bu ilişkilerde ortaya çıkması muhtemel tarzların incelenmesiyle İran'da Devrim Muhafızları'nın siyasetle ilişkilerini tartışmak için gerekli analitik araçlar ortaya çıkmıştır. Bu araçlar dönemeleme (devrim sonrası tarihi aşamalara ayırma) ve söz konusu ilişkide etkili olan faktörlerdir. Geçmiş dönemlerde ortaya çıkan devrimci ordu-siyaset ilişkisi tarzları da analize yardımcı olmaktadır.

19 Albright, "Comparative Conceptualization of Civil-Military Relations", s.569; Chorley, *Armies and the Art of Revolution*, s.242; Perlmutter, *The Military and Politics in Modern Times*, s.15-16 ve 207-08.

20 Gunther E. Rothenberg, "Soldiers and the Revolution: the French Army, Society, and the State, 1788-99", *The Historical Journal*, cilt 32, sayı 4, Aralık 1989, s.988-95.

21 Perlmutter ve Leogrande, "The Party in Uniform ...", s.779-88.

22 Bkz. Jonathan R. Adelman, *The Revolutionary Armies: The Historical Development of the Soviet and the Chinese People's Liberation Armies*, (Connecticut: Greenwood Press, 1980), s.114-43; David Shambaugh, "The Soldier and the State in China: The Political Work System in the People's Liberation Army", *The China Quarterly*, sayı 127, Eylül 1991; Jeremy T. Paltiel, "PLA Allegiance on Parade: Civil-Military Relations in Transition", *The China Quarterly*, sayı 143, Eylül 1995.

İşte bu çerçeveye dayanarak bu çalışmada, İDMO-siyaset ilişkilerinin dört değişken faktörün dâhil olduğu devrimci dinamikler tarafından belirlendiği ileri sürülmüştür. Bu değişkenler Devrim Muhafızlarının ideolojik bakış açısı, Muhafızların birlik algısı (*corporateness*), siyasi liderlerin ideolojik duruşu ve siyasi iktidarın gücüdür.²³ Bu faktörlerdeki herhangi bir değişiklik İDMO-siyaset ilişkilerindeki değişikliklerin açıklanmasına yardımcı olmaktadır. İran örneğinde, bu faktörlerin farklı kombinasyonları sonucunda çekişme, tâbiyet, müdahalecilik ve simbiyotik ilişki tarzları ortaya çıkmıştır. Son yıllarda ortaya çıkan müdahalecilik ve simbiyotik ilişkiler Devrim Muhafızları'nın siyasete dâhil olduğuna ve Muhafızların siyasi alanda görünürlüklerinin arttığına işaret etmektedir. Muhafızların siyasi alana girişiyle birlikte İDMO'nun siyasi etkinliği ve gücü artmıştır.

Bu savı desteklemek ve İran'da İDMO-siyaset ilişkisini çözümlemek için devrim sonrası İran tarihi, devrim aşamaları teorisi esas alınarak dört döneme ayrılmıştır; geçiş dönemi, radikal dönem, termidor dönemi ve neo-radikal dönem. Her bir dönemde yukarıda bahsedilen değişken faktörler izlenmiş ve bu faktörlerin yeni şartlar altında bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkan İDMO-siyaset ilişkisi tartışılmıştır.

Geçiş Döneminde (Şubat 1979-Haziran 1981) İDMO-Siyaset İlişkisi: Çekişme

İran devriminin zafere ulaştığı Şubat 1979 ile Cumhurbaşkanı Banisadr'ın görevinden azledildiği Haziran 1981 tarihleri arasında kapsayan ilk dönem geçiş dönemi olarak adlandırılabilir. Bu dönemde İran'da "siyasi iktidarda" ılımlı ve liberal liderlerin bulunması nedeni ile ılımlı ya da liberal dönem olarak da bilinir. Ayetullah Ruhullah Humeyni devrim sonrası siyasal rejimin en etkin lideri olarak ortaya çıkmış olmasına

23 İran örneğinde devrim sonrasında kurulan siyasi sistemin kendine özgü yönleri nedeniyle siyasi otorite Rehber ve Cumhurbaşkanı arasında bölünmüştür. Cumhurbaşkanı resmen ve fiilen siyasi otoriteyi temsil etse de siyasal sistemin en tepesindeki kişi "Rehber"dir (veli-ye fakih). Dolayısıyla Rehberin Cumhurbaşkanı ile ilişkileri, yönetici elitlerin dayanışması, halk desteği ve kurumsal etkinliğin yanında siyasi iktidarın gücünü etkileyen bir faktör olmuştur. Rehberin desteği cumhurbaşkanının, dolayısıyla siyasi otoritenin gücünün artmasını sağlarken, Rehberin desteğini çekmesi durumunda siyasi otorite oldukça zayıflamaktadır. Ayrıca anayasal olarak tüm silahlı güçlerin Başkomutanı olması ve üst düzey komutayı belirlemesi nedeniyle Rehberin tutumu asker-siyaset ilişkilerinin seyrinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmanın amacı farklı siyasi iktidarlar ile İDMO'nun ilişkileri ve bu ilişkilerdeki değişimi açıklamak olduğu için siyasi otoriteyi temsilen cumhurbaşkanı ve hükümet ele alınmıştır.

rağmen siyasi idareyi doğrudan eline almamış; “Devrimin Rehberi” ünvanıyla gerektiğinde siyasete müdahale eden bir lider olarak “kenara çekilmiştir.” Bu çerçevede Humeyni bizzat kendisi doğrudan hükümet kurmak yerine İran Özgürlük Hareketi’nin lideri Mehdi Bazergan’ı yeni anayasa yapılıp bu anayasaya göre kurulacak yeni iktidar yapısı şekillenene kadar idareyi ele alacak “Geçici Hükümet”i kurmakla görevlendirmiştir.²⁴

Bununla birlikte bu dönemde siyasi iktidarı temsil eden tek kurum Bazergan’ın başkanlığındaki Geçici Hükümet değildir. Ona paralel olarak üyeleri doğrudan Humeyni tarafından atanan, yasama yetkilerini kullanan ve en yüksek karar mercii olan İslam Devrimi Konseyi kurulmuştur. Geçici Hükümet liberallerin ve milliyetçilerin kontrolünde olsa da Devrim Konseyi İslamcı radikallerin hâkimiyetinde idi. Keza, Pehlevi rejiminden miras alınan bürokratik yapı Geçici Hükümetin emrine verilmişken, devrim sürecinde kurulan İslam Devrimi Muhafızları Ordusu, devrim mahkemeleri, devrim komiteleri ve devrimci vakıflar gibi devrimci örgütler Devrim Konseyi’nin kontrolüne geçmiştir.

İran’da geçiş döneminin en temel özelliği devrimci koalisyonun parçalanmasıdır. Devrimci mücadelede bir araya gelen solcu, liberal, milliyetçi ve İslamcı gruplar devrimin Şubat 1979’da zafere ulaşmasından kısa bir süre sonra iktidar mücadelesine girişmiştir.²⁵ Bu mücadele sürecinde öncelikle sol gruplar iktidar mekanizmalarından dışlanmıştır. Eş zamanlı olarak liberallerin ve milliyetçilerin hâkim olduğu Geçici Hükümet ile İslamcı radikallerin hâkim olduğu Devrim Konseyi arasında yetki mücadelesi başlamıştır.

Bu dönemin diğer bir özelliği, söz konusu mücadeleye paralel olarak, devrimin giderek İslamcı radikallerin kontrolüne geçmesi ve radikal-

24 Mostafa Eslahce, “Nekhosteen Dovlate Jomhoure Eslami: Az Aagaz ta Enjam”, *Babamdadkhabar*, 10 Şubat 2009, http://www.bamdadkhabar.net/2009/02/post_783/ (Erişim:15 Ocak 2011). Ayrıca bkz., Mehdi Noorbaksh, “Mehdi Bazargan’s Biography,” *Bazargan Info*, http://www.bazargan.info/la_english/english.htm (Erişim:2 Şubat 2011); RohAllah Husseinian, “Why and How Bazargan Became Prime Minister?” Iran Revolution Document Center, <http://www.irdc.ir/en/content/6785/default.aspx> (Erişim: 2 Şubat 2011).

25 Bkz. Shaul Bakhash, “Historical Setting,” H.C. Metz (der.), *Iran: A Country Study*, (Washington DC: Library of Congress, 1989), pp.55-62; Ervand Abrahamian, *Radical Islam; The Iranian Mojahedin*, (London: I.B.Tauris, 1989); Dilip Hiro, *Iran under the Ayatollahs*, (London: Routledge, 1985); Mohamed H. Malek, “Elite Factionalism in the Post-Revolutionary Iran”, *Journal of Contemporary Asia*, cilt 19, sayı 4,1989.

leşmesidir.²⁶ İslamcı radikaller Ayetullah Humeyni'nin “velayet-i fakih” teorisi doğrultusunda devleti, toplumu ve ekonomiyi İslami prensiplere göre yeniden yapılandırmak istiyordu.²⁷ Buna karşılık, çoğu Batı eğilimli olan liberaller ve milliyetçiler “devrimci tedbirler”in uygulanmasına, din adamlarının ülke yönetiminde etkinliğinin artmasına ve Batı ile çatışmaya girilmesine karşı çıkmıştır. Bu mücadele sürecinde giderek güç kaybeden Bazergan yönetimi 4 Kasım 1979'da Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği'nin İslamcı radikal öğrenciler tarafından basılması ve bu eylemin Humeyni tarafından kabul görmesi üzerine görevinden istifa etmiştir. Bazergan'ın istifa etmesine rağmen liberal ve milliyetçi çevreler Ocak 1980'de İran'ın ilk Cumhurbaşkanı olan Ebulhasan Banisadr'ı İslamcı radikallere karşı destekleyerek mücadeleyi sürdürmüştür. Liberallerin ve milliyetçilerin temsil ettiği ılımlı grup, başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı gibi siyasi iktidarın tepebaşlarını kontrol etmesine rağmen fiilen zayıf kalmıştır.²⁸ İslamcı radikallere rağmen kendi siyasi programlarını uygulayacak siyasi ve kurumsal güç ne Bazergan'da ne de Banisadr'da vardı. Nitekim Bazergan istifa ederek başbakanlıktan çekilmek zorunda kalırken, Banisadr İslamcıların baskın olduğu Meclis tarafından yetersiz bulunmuş ve görevinden alınmıştır.

“İlimli” grupların zayıflığına karşılık radikallerin artan gücü devrimin giderek radikalleşmesine neden olmuştur. Nitekim İran'da devrimci ideoloji bu süre zarfında İslamcı ideolojiyle harmanlanmıştır. Bu çerçevede öncelikle İslamcı ideolojinin baskın olduğu yeni bir anayasa yapılmış ve ardından devrim adına siyaset, toplum ve ekonomi “İslamlaştırılmaya” başlamıştır. Ayetullah Humeyni'nin siyasi sorumluluk almaksızın devrim liderlik etmesi, İslamcılarının hızla örgütlenerek toplumun büyük kesimlerini seferber edebilmesi ve Devrim Konseyi'nin İslamcı radikallerin elinde olması bu süreç içerisinde oldukça etkili olmuştur.

26 Hossein Bashiriyeh, *The State and Revolution in Iran, 1962-1982*, (London: Croom Helm, 1984), s.126-29.

27 İmam Humeyni, *Velayet-i Faqih; İslam Devleti*, (Tahran: İmam Humeyni'nin Eserlerini Tanzim ve Yayınlama Müessesesi, t.y.).

28 Mohsen M. Milani, “The Evolution of the Iranian Presidency: From Bani Sadr to Rafsanjani”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, vol.20, no.1 (1993), s.83-97. Ayrıca bkz. Abol Hassan Bani-Sadr, *My Turn to Speak: Iran, the Revolution & Secret Deals with the U.S.*, (New York: Brassey's Inc., 1991); Eman Hussein Ghezelayagh, “Ekdamate Banisadr va Reftare Imam dar Movajeh ba An”, *Markaze Esnade Eslami*, <http://www.bangdad.com/bangdad/pages/details.asp?id=319> (Erişim 1 Nisan 2011).

İDMO geçiş döneminde, çoğunlukla İslamcı, devrimci ve gönüllü gerilla grupları ile komitelerin tek bir çatı altında örgütlenmesiyle kurulmuştur. İDMO, başlangıçta dört bin civarında üyesi olan küçük bir grupken bu sayı bir yıl içinde on bine, iki yıl içinde otuz bine çıkmıştır. İslamcılar arasında dahi devrimin farklı anlayışları yaygın olduğu için İslamcılardan oluşan bu ordunun başlangıçta ideolojik bütünlüğü yoktu ve sadakat odakları dağınıktı. Yani, Muhafızlar başlangıçta ideolojik açıdan pek homojen değildi ve aralarındaki “birlik” algısı oldukça zayıftı. Bu nedenle dışarıdan, özellikle İslamcı radikallerin müdahalelerine açık hale gelmiştir. İDMO'nun Geçici Hükümet yerine Devrim Konseyi'nin denetimine bırakılması bu süreci hızlandırmıştır. Böylece İDMO, kuruluşundan kısa bir süre sonra neredeyse tamamen İslamcı radikallerin etkisine girmiştir. Giderek radikalleşen Devrim Muhafızları İslamcı ideolojinin hayata geçirilmesi hususunda “liberal” ve siyasi güç açısından zayıf olan Bazergan yönetimi ve Cumhurbaşkanı Benisadr ile “çekişme” içine girmiş ve onlara karşı İslamcı radikallerin yanında yer almıştır. Böylece, İDMO siyasi otoriteyi temsil eden Geçici Hükümet ve Cumhurbaşkanı'na boyun eğmek yerine bu kurumların otoritelerini sağlamlaştırmasının önünde bir engel olarak ortaya çıkmıştır.

İDMO'nun tesisinden sonra Bazergan'ın bu ordu üzerinde otorite kurma girişimlerine karşılık İDMO sözcüsü Haziran 1979'da yaptığı açıklamada Devrim Muhafızları'nın sadece Devrim Konseyi'nden emir alacağını, hükümetle ilişkilerinin “danışma” düzeyinde olduğunu belirtmiştir. Sözcü, mali açıdan hükümete bağlı olsalar da bunun İDMO'nun bağımsızlığı üzerinde bir kısıtlamaya neden olamayacağını söylemiş; hatta bu yönde baskıya maruz kalırlarsa hükümetle ilişkilerini tamamen kesmekle tehdit etmiştir.²⁹

İDMO Harekât Komutanı Ebu Şerif de bir mülakatında Bazergan hükümeti ile İDMO arasındaki çekişmeli ilişkiyi teyit etmiştir. Bu mülakatta Bazergan'ın Devrim Mahkemeleri ve Devrim Muhafızları'nın faaliyetlerini sınırlama girişimlerini eleştirmiştir. Ayrıca Ebu Şerif, Bazergan'ın gösterileri ve grevleri sonlandırmak için İDMO'nun müdahale etmesi talebinin Devrim Muhafızları tarafından bunun İDMO'nun işi olmadığı

29 “Revolutionary Guards Spokesman Interviewed”, *Tehran Domestic Service*, 11 Haziran 1979, FBIS, 14 Haziran 1979, R14-R15.

gerekçesiyle reddedildiğini ifade etmiştir. Son olarak, Ebu Şerif'in de ifade ettiği gibi, İDMO'yu kontrol altına alma girişimleri başarısız olan Bazergan elindeki "malî" araçları kullanarak İDMO'nun para, silah ve mühimmat tedarikini engellemeye çalışmıştır.³⁰

Devrim Muhafızları ile Geçici Hükümet arasındaki çekişme Kasım 1979'da Amerikan Büyükelçiliği'nin basılması sırasında daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Amerikan elçiliğinin işgal edilmesi ve diplomatların rehlin alınması Bazergan'ın tepkisine ve istifasına neden olurken, Humeyni'nin İDMO'daki temsilcisi Hucetülislam Hasan Lahuti yayınladığı bildiri ile öğrencilerin bu eylemini alkışlamış ve Devrim Muhafızlarının eylemci öğrencilere her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu bildirmiştir.³¹ Nitekim İDMO'nun korumakla yükümlü olduğu elçiliğin öğrenciler tarafından basılmasından kısa bir süre sonra olay yerine gelen Devrim Muhafızları, diplomatların güvenliğini sağlamak ve "işgalci öğrencileri" dışarı çıkarmak yerine, eylemci öğrencileri koruma altına almıştır. İDMO'nun eylemcilere desteği "rehine krizi" çözülene kadar devam etmiştir. Bu süre zarfında onlara hem koruma sağlanmış hem de askeri eğitim verilmiştir. İran-İrak savaşının ortaya çıkmasından sonra eylemci öğrenciler İDMO saflarına katılmış, Elçilik binası da Devrim Muhafızları karargâhı olmuştur.³²

İDMO'nun Bazergan hükümeti ile çekişmeli ilişkileri Cumhurbaşkanı Benisadr ile devam etmiştir. Bu mücadeledeki önemli noktalardan birisi, Humeyni'nin Benisadr'ı 19 Şubat 1980'de Silahlı Kuvvetler Başkomutanı olarak atamasıdır. Benisadr da kendisine yakın isimlerden Abbas Zamani'yi (Ebu Şerif) İDMO Komutanı tayin etmiştir. Ancak Zamani, Devrim Muhafızları arasındaki iç çekişmeler ve hizipçilik nedeniyle kısa bir süre sonra istifa etmek zorunda kalmıştır.³³ Nihayet radikallere yakın bir isim Morteza Rezai Temmuz 1980'de İDMO Komutanı olmuştur.

30 "Guards Operations Commander Interviewed", *As-Safir*, 1 Aralık 1979, FBIS, 4 Aralık 1979, R35-R39.

31 "Guards Commander on Takeover", *Tehran Domestic Service*, 5 Kasım 1979, FBIS, 5 Kasım 1979, R12.

32 "444 Rouze Taskhere Lanei Jasouseye Amreka", *Taskher*, 13 Dey 1389 [3 Ocak 2011], <http://revolution.shirazu.ac.ir/?p=3482> (Erişim: 10 Ocak 2011).

33 "Commander of Revolutionary Guards Resigns", *New York Times*, 18 Haziran 1980; "Khomeini forces Bani-Sadr man to quit Revolutionary Guards", *The Guardian*, 18 Haziran 1980.

Benisadr radikallerle girdiği mücadelede İDMO'nun kontrolünü ele geçiremeyince profesyonel orduyu kendi yanına çekmeye çalışmıştır. Ancak Temmuz 1980'de *Nuzhih* darbe teşebbüsünün ortaya çıkması hem Benisadr'ı hem de orduyu yıpratmıştır. Radikaller ordu komutanlarını ve Benisadr'ı İslami rejime karşı komplo kurmakla suçlamış ve bu komplolara karşı Devrim Muhafızlarının daha fazla güçlendirilmesini istemiştir.³⁴

İDMO ve Benisadr arasındaki çekişme bu dönemde ortaya çıkan Kürt isyanı ile mücadele ve İran-İrak savaşı esnasında da şiddetlenerek devam etmiştir. Benisadr'ın Kürtlerin taleplerini dinlemek ve müzakere yapmak üzere davet ettiği Kürt heyeti Tahran'a gelir gelmez Devrim Muhafızları tarafından tutuklanmıştır.³⁵ Savaş sırasında ise Benisadr, Devrim Muhafızlarının gerekli askeri yeteneklerden yoksun olduklarını ileri sürerek İDMO'nun cephede aktif olarak yer almasına karşı çıkmıştır. Bu durum, radikallerin ve İDMO'nun Benisadr'a karşı tepkisinin şiddetlenmesine neden olmuştur. Bu arada radikallerle birlikte hareket eden milis grupları, *Hizbullah*, içeride muhaliflere ve Cumhurbaşkanı Benisadr'a karşı ataklarını yoğunlaştırmıştır. Yine böyle bir olayda, Benisadr'ın konuşmacı olduğu bir miting *Hizbullahçılar* tarafından basılmıştır. Olaylar kontrol altına alınınca saldırganların Devrim Muhafızları ve radikallerin siyasi örgütü olan İslam Cumhuriyeti Partisi ile bağlantılı oldukları ortaya çıkmıştır.³⁶ Benisadr, cumhurbaşkanına saldırganları devrimin ve İslamın düşmanı ilan edince Devrim Muhafızları da Benisadr'ın cumhurbaşkanı olmak için "yetersiz" olduğunu ve savaşı yürütecek yetenekten mahrum olduğunu ileri sürmüş ve Benisadr'ı "emperyalizmin ajanı" olmakla itham etmiştir.³⁷

Radikal Dönemde İDMO-Siyaset İlişkisi: Tâbiyet

İslamcı radikallerin hâkim olduğu Meclis'in 21 Haziran 1981'de Cumhurbaşkanı Banisadr'ı düşürmesiyle birlikte İslamcı radikaller siyasi iktidarı tamamen ele geçirmiştir. Bu süreç içerisinde radikallere karşı

34 Mark J. Gasiorowski, "The Nuzhih Plot and Iranian Politics", *International Journal of Middle East Studies*, cilt 34, sayı 4, Kasım 2002, s.645-666.

35 Hiro, *Iran under the Ayatollahs*, s.152.

36 *Ibid.*, p.175; *Middle East Contemporaru Survey*, vol.5, 1980-81, 1982, s.530-531.

37 *Middle East Contemporaru Survey*, vol.5, 1980-81, 1982, s.531.

direnışı engellemek ve radikal iktidarı sağlamlaştırmak amacıyla İslamcı radikallerin bütün siyasi rakipleri tasfiye edilmiştir. Bu tasfiye sırasında sık sık baskıya ve şiddete (devlet terörü) başvurulmuştur.³⁸ Devrim mahkemeleri ve Devrim Muhafızları bu dönemde “devlet terörü”nün en önemli aygıtları olmuştur. Böylece İran devriminin radikal dönemi başlamıştır. İslamcı radikallerin iktidarlarını pekiştirmesi ile birlikte “devrimci ideoloji” hem iç hem de dış siyaseti iyice etkisi altına almıştır. Devlet, siyaset, ekonomi ve toplumun “İslamileştirilmesi” gayretleri, dolayısıyla hem iç politikanın hem de dış politikanın radikalleşmesi bu döneme damgasını vurmuştur. Yine bu dönem İran siyasetini etkileyen en önemli gelişmelerden birisi, İran ile Irak arasında 1980 yılında başlayan ve sekiz yıl süren savaştır.³⁹

Radikal dönemde İslamcı radikaller, Başbakan Mir Hüseyin Musavi, Cumhurbaşkanı Ali Hamanei ve Meclis Başkanı Haşimi Rafsancani tarafından temsil edilen siyasi liderlik oldukça doktriner, istikrarlı ve güçlü idi. Buna karşılık Devrim Muhafızları arasında ideolojik bütünlük büyük ölçüde sağlanmıştır. İDMO bünyesinde görevlendirilen din adamlarının Muhafızları ideolojik açıdan eğitmesi, gözetim yapması ve ideolojik olarak uyumsuz kişilerin tasfiye edilmesi Devrim Muhafızlarının daha homojen olmasını sağlamıştır. Yoğun ideolojik eğitim ve radikallerin kontrolünün pekişmesi nedeniyle Devrim Muhafızları İslamcı radikallerin ideolojik duruşlarını özümsemiştir. Velayet-i Fakih doktrinine bağlılık Devrim Muhafızlarının en önemli niteliği olmuştur. Hatta Devrim Muhafızları devrimci ideolojinin İran’da uygulanması ve diğer İslami toplumlara taşınmasının öncüsü olmaya başlamıştır. Bu arada İDMO’nun kurumsallaşmasını yavaş yavaş tamamlaması ve ideolojik bütünlüğün sağlanmasıyla birlikte Devrim Muhafızları arasında birlik algısı oluşmaya başlamıştır. Bu sayede İDMO göreceli bir siyasal özerklik kazanmıştır. İDMO üzerinde din adamlarının ideolojik ve siyasi gözetimi devam etse de İDMO işlerine kurum dışından müdahaleler azalmıştır.

38 Ervand Abrahamian, *Radical Islam; The Iranian Mojahedin*, (London: I.B.Tauris, 1989), s.219-23; Rosemary H.T. O’Kane, *The Revolutionary Reign of Terror: The Role of Violence in Political Change*, (Worcester: Edward Elgar, 1991), s.235-36.

39 Bkz. Mohsen M. Milani, *The Making of Iran’s Islamic Revolution: From Monarchy to Islamic Republic* (Colorado: Westview Press, 1994); David Menashri, *Iran: A Decade of War and Revolution*, (New York and London: Holmes and Meier, 1990); Rouhullah K. Ramazani, *Revolutionary Iran: Challenge and Response in the Middle East*, (Baltimore: The John Hopkins University Press, 1988).

Bu sayede komuta düzeyinde istikrar sağlanmış; 1981 yılında İDMO Komutanı olan Muhsin Rizai ve ilk Devrim Muhafızları Bakanı Muhsin Refikdust uzun süre bu görevlerinde kalmıştır. Siyasi liderlik ile İDMO arasındaki ideolojik değerler birliği, uyumlu bir ilişki kurulmasını sağlamıştır. Bununla birlikte İDMO'nun birliğinin emekleme aşamasında olmasına karşılık siyasi iktidar oldukça güçlü idi. Bu nedenle siyasi liderlik Muhafızlara müdahale edebiliyor ve istediği gibi yönlendirebiliyordu. Diğer taraftan İDMO siyasete müdahale etmekten sakınarak iktidarın isteklerini gönüllü olarak yerine getirmiştir. Yani siyasi iktidar hem Devrim Muhafızlarının güvenini kazanarak hem de Muhafızlar üzerindeki denetimini pekiştirerek İDMO'yu kontrol altına almıştır. Böylece İDMO, radikal dönemde siyasi liderliğe tam olarak tâbi olmuştur.

İDMO Kuruluş Kanunu Devrim Muhafızlarını, yetkisiz kişileri silahsızlandırmak ve İslam Cumhuriyeti ve devrim aleyhine yıkıcı faaliyetlerde bulunan her tür kişi, parti ya da siyasi harekete karşı mücadele etmekle görevlendirmiştir. Ayrıca, radikal din adamlarının kontrolündeki devrim mahkemelerinin kararlarının uygulanması da Devrim Muhafızlarının görevleri arasında sayılmıştır.⁴⁰ Böylece İDMO radikallerin tüm muhaliflerini bastırdıkları terör döneminin başlıca vurucu gücü olmuştur. Gerçekten de hem kırsal ayaklanmaların bastırılmasında, hem de silahlı militan örgütlerin yok edilmesinde ve “devrim karşıtları” ile mücadelede İDMO önemli bir rol oynamıştır.⁴¹ Irak'a karşı verilen savaşta da İDMO Benisadr'ın görevden alınmasından sonra etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Devrim Muhafızları ve onların himayesindeki Besic güçlerinin yürüttüğü “insan dalgası saldırısı” savaşın seyirinde bir ölçüde etkili oldu. Ayrıca İDMO'nun savaşın Irak topraklarına taşınmasında da önemli bir rolü olmuştur.⁴²

Devrim Muhafızları radikal rejime yalnızca bir güvenlik örgütü olarak değil, aynı zamanda dış politika unsuru olarak da yardımcı olmuştur. Bu

40 Bkz. “Evvelin Esasname-ye Sepah”, *Fars News Agency*, 14 Ekim 2008, <http://www.farsnews.net/newstext.php?nn=8707220459> (Erişim: 18 Ocak 2011).

41 Ghodratoollah Behrami, “Nakshe Sepah dar Mobaraza ba Dzedde Enghelab”, *Hasun*, no.16 (Tabeston 1387), <http://www.basij.ir/fa/definitioncontent.php?UID=87926&vn=87914> (Erişim: 16 Ocak 2011).

42 Sayyid Morteza Kazemdenan, “Nakshe Sepahe Pasdaran dar Dowrane Defaye Moqaddas”, Directorate of Education and Research, the Political Bureau, 21 Shahrivar 1386 [17 September 2007].

bağlamda İDMO, devrim ihracı politikasında aktif olan başlıca kurumlardan birisi olmuştur. Bünyesinde kurulan Özgürlük Hareketleri Ofisi kanalıyla Devrim Muhafızları Ortadoğu'daki birçok "özgürlük hareketi" ile bağlantı kurmuş ve bu hareketlere ideolojik eğitim yanı sıra taktik ve lojistik destek sağlamıştır.⁴³ İDMO'nun "özgürlük" hareketlerinden Lübnan'daki Hizbullah ile ortaklığı en açık ve sürekli ilişkisi olmuştur. 1982 ortalarında Lübnan'a giden bir İDMO birliği oradaki Şii gençlere ideolojik ve askeri eğitim vererek Hizbullah'ın doğuşunda önemli bir rol oynamıştır. İran ve İDMO'nun Hizbullah ile ilişkisi sonraki yıllarda da devam etmiştir.⁴⁴ İDMO, Hizbullah ile ilişkilerine benzer ilişkileri Afganistan ve Irak Şiiileri ile de geliştirmiştir. Özellikle, İran'a sığınan Şii mültecilere ideolojik ve askeri eğitim vermiştir. Bu bağlamda Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi ile ona bağlı olarak İDMO desteğiyle kurulan "Bedr Ordusu" son yıllarda Iraktaki gelişmelerde oldukça etkili olmuştur.⁴⁵

Radikaller ile Devrim Muhafızları arasındaki ideolojik işbirliği bir yana, İslamcı radikal elitler arasında 1980'lerin ortalarından itibaren başlayan hizipleşme İDMO-siyaset ilişkisi üzerinde de etkili olmaya başlamıştır.⁴⁶ Siyasi iktidar özellikle dış politikada "aşırılık"tan ve "maceracılık"tan sakınarak pragmatik bir yaklaşım geliştirdikçe Devrim Muhafızları "şahin"lerle daha yakın ilişki içine girmiştir. Mesela Amerikan deniz gücünün Basra Körfezi'ne girmesi üzerine İran yönetimi Amerikan güçleri ile doğrudan çatışmaktan kaçınma kararı almıştır. Buna rağmen bazı İDMO birlikleri Amerikan güçleri ile sınırlı çatışmalara girmiştir.⁴⁷ Bu çatışmalar Körfez'de İran'ın petrol platformlarının ve donanmasının büyük zarar görmesine neden olmuştur. Bununla birlikte Devrim Muhafızları

43 Kenneth Katzman, *The Warriors of Islam; Iran's Revolutionary Guard*, (Boulder, Oxford: Westview Press, 1993), s.99; Nader Entessar, "The Military and Politics in the Islamic Republic of Iran", H. Amirahmadi & M. Parvin (der.), *Post-Revolutionary Iran* (Boulder, CO: Westview Press, 1988), s.69.

44 Bkz. Houshang E. Chehabi, "Iran and Lebanon in the Revolutionary Decade", Houshang E. Chehabi (der.), *Distant Relations: Iran and Lebanon in the Last 500 Years*, (New York: I.B.Tauris, 2006); Magnus Ranstorp, "Hezbollah's Command Leadership; Its Structure, Decision-Making and Relationship with the Iranian Clergy and Institution", *Terrorism and Political Violence*, cilt 6, sayı 3, Güz 1994.

45 Bkz. Hafizullah Emadi, "Exporting Iran's Revolution; the Radicalization of the Shiite Movement in Afghanistan", *Middle Eastern Studies*, cilt 31, sayı 1 (Ocak 1995); Faleh A. Cabbar, *Irak'ta Şii Hareket ve Direniş*, (çev. H. Halis, İstanbul: Agora, 2004).

46 Bkz. Shahrugh Akhavi, "Elite Factionalism in the Islamic Republic of Iran", *Middle East Journal*, cilt 41, sayı 2, Bahar 1987.

47 Eric J. Hooglund, "The Islamic Republic at War and Peace," *Middle East Report*, sayı 156, Ocak-Şubat 1989, s.7-8.

Irak içlerinde yürüttükleri mücadelede başarısız olmuş ve daha önce ele geçirdiği bazı toprakları kaybetmiştir.

Bu gelişmeler üzerine pragmatist olarak bilinen Meclis Başkanı Haşimi Rafsancani, Humeyni tarafından Silahlı Kuvvetler Başkomutan Vekili (fiili komutan) ilan edilmiştir. Rafsancani, Başkomutan olarak bir taraftan silahlı kuvvetlerin yapısını değiştirerek farklı güçleri birleştirmeye çalışmış, diğer taraftan Devrim Muhafızlarını “profesyonelleşme”ye zorlamıştır. Ayrıca Humeyni’nin ateşkese ikna edilmesinde etkili olmuştur. Devrim Muhafızları Rafsancani’nin girişimlerinden rahatsız olsa da siyasi iktidar ile devam eden ideolojik birliktelik ve iktidarın gücü nedeniyle sessizliğini korumuş ve tâbiyet ilişkisini sürdürmüştür.⁴⁸

Termidor Döneminde İDMO-Siyaset İlişkisi: Tâbiyetten Müdahaleciliğe

Ayetullah Humeyni’nin Haziran 1989’da ölümünden kısa bir süre sonra radikallerin iktidarı sona ermiştir. Humeyni’den boşalan Rehberlik koltuğuna siyasi ve dini yetkinlik açısından göreceli olarak zayıf bir lider, Ayetullah Ali Hamanei oturmuştur. Yapılan anayasa değişikliği ile başbakanlık makamı lağvedilmiş, böylece yeni cumhurbaşkanı seçilen Rafsancani siyasi liderliğin en önemli ve belirgin yüzü olmuştur. Ayrıca, Humeyni’nin bir arada tuttuğu İslamcı radikaller onun ölümünden sonra farklı siyasi hiziplere kesin ve net olarak ayrılmıştır. Rafsanjani şahinleri yönetimden uzaklaştırmış ve “yeniden yapılanma seferberliği” adı altında yeni bir dönem başlatmıştır.⁴⁹ Bu dönem İran’da termidor dönemi olarak adlandırılmaktadır. Termidor döneminin genel özelliği siyaset ve ekonomide yeniden inşa girişimlerine eşlik eden “rasyonelleşme,” yani devrimci ideolojiden uzaklaşmadır. Bu eğilim, siyasi iktidarın 1990’ların ortasında yükselen reformcu hareketin temsilcisi olan ve Mayıs 1997’de cumhurbaşkanı seçilen Muhammed Hatemi’ye geçmesinden sonra da devam etmiştir. Ancak Rehber Hamanei’nin de geçen süre içerisinde Rehberlik makamındaki konumunu sağlaştırmaması ve siyasete müdahale

48 Katzman, *The Warriors of Islam; Iran’s Revolutionary Guard*, s.57-59; “Rezai’s Untold Account of the War,” *Farhang-e Ashti*, 20 Ekim 2005, WNC. Bu aşmada Ayetullah Humeyni’nin sivil yöneticilere destek vermesi siyasi otoritenin gücünü artırmıştır.

49 Anoushiravan Ehteshami, *After Khomeini: The Iranian Second Republic*, (London, New York: Routledge, 1995).

etmeye başlamasıyla birlikte siyasi liderlik iki başlı hale gelmiştir: Rehber Hamanei ve Cumhurbaşkanı Hatemi. Her iki lider de farklı siyasi hiziplerin liderliğini ve sözcülüğünü üstlenmiş; muhafazakâr Hamanei reformcu siyasi çizgiyi temsil eden Cumhurbaşkanı Hatemi'nin karşısına çıkmıştır. Böylece İran'da siyasi hizipler arasında yeni ve ciddi bir mücadele başlamış, Rehberin bu mücadeleye Cumhurbaşkanı karşısında dâhil olmasıyla Cumhurbaşkanı Hatemi'nin gücü giderek aşınmıştır.⁵⁰

Rafsanjani ve Hatemi'nin kurduğu pragmatist ve reformcu hükümetler devrimci değerleri hayata geçirme konusunda oldukça gönülsüzdü. Bu hükümetler belli başlı ekonomi, dış politika ve iç politika meselelerinde oldukça pragmatik bir tutum almıştır. Hatta pragmatizmin önündeki anayasal ve ideolojik engelleri kaldırmak için siyasal sistemde reformlar yapılmasını talep etmeye başlamıştır. Ne var ki bu iktidarlar, anayasal dengeler ve Rehber Hamanei'nin engellemeleri ile karşılaşmıştır. Sonuç olarak arkasındaki halk desteğine rağmen Rafsanjani ve Hatemi yönetimleri iktidarda zayıf kalmıştır.

Diğer taraftan ideolojik eğitimlerin aksatılmadan sürdürülmesi sayesinde Devrim Muhafızları ideolojik bağlılıklarını ve kararlılıklarını muhafaza etmiştir. Dönemin başlarında İDMO'nun birlik algısı, siyasi iktidarın Muhafızları profesyonelleşmeye zorlaması ve silahlı güçleri birleştirme girişimleri nedeniyle bir ölçüde örselenmiştir. Bununla birlikte Rehber Hamanei'nin desteğiyle İDMO varlığını sürdürmüş, böylece Muhafızlar arasında birlik algısı kısa bir süre içerisinde onarılmıştır. Birliğinin örselendiği sıralarda İDMO siyasi otoriteye tabiiyetini bir müddet daha sürdürmüş ve siyaset dışında kalmıştır. Muhafızlar arasında birlik algısının güçlenmesiyle birlikte İDMO'nun siyasal otonomisi de güçlenmiş ve kendi kimliğini ve misyonlarını İDMO komutanları “devrimci ideoloji” ekseninde yeniden tanımlamaya başlamıştır. Muhafızların birliğinin onarılmasıyla siyasi elitler arasındaki ideolojik farklılaşma ve ayrışma hemen hemen eş zamanlı olmuştur. İşte siyasi iktidarın pragmatik ve reformcu bir düşüncenin kontrolüne girdiği bu noktadan sonra, yani 1990'lı yılların ortalarından itibaren Devrim Muhafızları bir takım beyanatlar vermek suretiyle siyasete müdahale etmeye başlamıştır. Hizipler arasındaki mücadelenin şiddetlenmesi ve reformcu iktidarın devrimci

50 Bkz. Mahdi Moslem, *Factional Politics in Iran*, (Syracuse: Syracuse University Press, 2002).

ideolojiden giderek uzaklaşmasıyla birlikte Devrim Muhafızları siyasi liderlikle karşı karşıya gelmiştir. Buna karşılık sivil yöneticilerin zayıflıkları nedeniyle Muhafızlar üzerinde denetim kuramaması, İDMO'nun siyasete müdahalesine zemin hazırlamıştır.

İDMO'nun siyasete müdahaleleri başlangıçta bir takım siyasi beyanlar vermekle sınırlı iken müdahalenin tonu giderek sertleşmiştir. 1999 yılı Temmuz ayında öğrenci protestolarının rejim karşıtı gösterilere dönüşmesi üzerine üst düzey İDMO komutanları Cumhurbaşkanı Hatemi'ye hitaben tehditvari bir mektup yazarak gerekli devrimci tedbirleri almasını isteyip, artık tahammüllerinin kalmadığını belirtmiştir. Ayrıca İDMO, Mayıs 2004'te yeni hizmete girmek üzere olan İmam Humeyni Havaalanını işgal ederek hükümeti havaalanının işletme sözleşmesini feshetmeye zorlamıştır.⁵¹

Reformcu hükümet ile İDMO arasında giderek şiddetlenen gerginlik, Devrim Muhafızlarının muhafazakâr ve neo-radikal fraksiyonlarla bağlarının güçlenmesine neden olmuştur. Rehber ve Başkomutan Hamanei'nin muhafazakâr bir tutum alması ve Devrim Muhafızlarına atadığı temsilcilerin genellikle muhafazakâr olması sayesinde İDMO muhafazakârların güçlü kalelerinden birisi olmuştur. Devrim Muhafızları ile bu dönemde ortaya çıkan neo-radikal hareket arasında hem ideolojik hem de kişisel bağlantılar vardı.⁵² Devrimci ideolojiyi muhafaza ve müdafaa ettiğini ileri süren Devrim Muhafızları ile devrimci ideolojiye geri dönülmesini savunan neo-radikaller arasında doğal bir ideolojik ortaklık vardı. Ayrıca, İran-Irak savaşının gazilerinin birçoğu ile eski İDMO mensupları neo-radikal harekete katılmıştır. Böylece neo-radikaller ile Devrim Muhafızları arasında kişisel ve siyasal bağlar kurulmuştur. Bu dönemde siyasi hizipler arasındaki mücadelenin şiddetlenmesi ve

51 İDMO'nun Muhammed Hatemi hükümeti ile çatışması ve siyasete müdahaleleri için bkz. Sinkaya, "İran'da Asker-Siyaset İlişkileri ve Devrim Muhafızları'nın Yükselişi", s.123-30.

52 1990'ların ortalarından itibaren örgütlenmeye başlayan neo-radikaller Humeyni'nin devrimci çizgisinden sapıldığı için ekonomik sorunların çözülemediğini ve sosyal sorunların arttığını ileri sürerek reformculara meydan okumuştur. Neo-radikaller Rafsancani'nin teknokrat hükümeti ve Hatemi'nin reformcu yönetimi dönemlerinde İslam devriminin ciddi yaralar aldığını iddia etmiş, bu nedenle devrimci kimliğe geri dönülmesi gerektiğini savunmuştur. Neo-radikaller, geleneksel muhafazakârlardan farklı olarak yoksulları savunma, yolsuzluklarla mücadele ve sosyal adalet söylemini öne çıkarmıştır. Reform dönemindeki bazı tartışmaların rejime zarar verdiğini düşünen neo-radikaller halkın doğrudan katılımıyla oluşan kurumların yetkilerinin sınırlandırılmasını istemiş, İslamcı değerlerin ve güvenlik perspektifinin ön plana çıkarılmasına çalışmıştır. Bu konuda bkz. Anoushiravan Ehteshami ve Mahjoub Zweiri, *Iran and the Rise of its Neoconservative*, (London: I.B. Tauris, 2007).

tehdit algılarının değişmesi üzerine neo-radikaller ile muhafazakârlar, reformculara karşı güç birliğine gitmiştir. Devrim Muhafızlarının da dolaylı destek verdiği neo-radikal-muhafazakâr ittifakı, 2005 yılında Ahmedinecad'ın cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte siyasi iktidarı ele geçirmiştir. Böylece termidor aşaması İran'da radikalizmin yeniden yükselmesi ve neo-radikal hareketin iktidara gelmesiyle sona ermiştir.

Neo-Radikal Dönemde İDMO-Siyaset İlişkisi: Simbiyotik

Mahmud Ahmedinecad'ın Haziran 2005'te cumhurbaşkanı seçilmesiyle İran'da yeni bir dönem; neo-radikal dönem başladı. Ahmedinecad ve onun neo-radikal destekçileri, muhafazakârların da desteğiyle, devrimci ideoloji ve politikaları tekrar gündeme getirmek ve hayata geçirmek iddiasıyla iktidara geldi. Dolayısıyla neo-radikal dönemde devrimci ideoloji, siyaset ve yönetimde yeniden ön plana çıktı. İç siyasetin yanı sıra ekonomi ve dış politika da ideolojinin etkisine girmeye başladı. Neo-radikal iktidarın önemli bir özelliği de otoriteryen eğilimlerin yeniden yükselmesi ve siyasal baskının yoğunlaşması oldu. Neo-radikal iktidar ile İDMO dâhil devrimci örgütler arasındaki ideolojik ortaklık siyasi iktidarın gücünü artırdı. Bununla birlikte Ahmedinecad yönetiminin gücü de hizipler arası mücadele ve Rehber Hamanei tarafından bir ölçüde sınırlanmıştır.

Neo-radikal dönemde de Devrim Muhafızları ideolojik kararlılığını sürdürmüştür. Devrime ve İDMO'nun varlığına yönelik ideolojik ve kurumsal tehditlerin reformcuların iktidardan uzaklaşmasıyla birlikte ortadan kalkmasıyla Muhafızların birlik algısı oldukça yükselmiştir. Buna karşılık, Ahmedinecad yönetiminin gücü hizipler arasındaki mücadele, özellikle geleneksel muhafazakârların zaman zaman hükümete meydan okuması nedeniyle oldukça sınırlanmıştır. Neo-radikaller ile muhafazakârlar arasında reformcu karşıtı ittifaka rağmen, muhafazakârlar Ahmedinecad'ın iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra Cumhurbaşkanına en sert muhalefeti yapmaya başlamıştır.

Ahmedinecad hükümeti reformcu hükümetlere göre siyaseten daha güçlü olmasına rağmen yasal açıdan tıpkı kendinden önceki hükümet gibi Devrim Muhafızlarını kontrol edecek yetkilerden yoksundu. Bununla birlikte güçlü ve doktriner devrimci ordu, bir önceki iktidarın aksine

kendisi ile aynı ideolojik değerleri paylaşan Ahmedinecad yönetimine ve neo-radikallere destek vermiştir.⁵³ Bu destek hem İDMO'nun insan kaynaklarının Ahmedinecad hükümeti için seferber edilmesi hem de hükümetin muhaliflerinin şiddetle bastırılması şeklinde oldu. Hatta Ahmedinecad'ın kimi tartışmalı açıklamalarından sonra İDMO yönetimi Ahmedinecad'a desteğini açıkça bildirmiştir. Diğer taraftan Ahmedinecad hükümeti Devrim Muhafızlarına hem ülke idaresinde önemli pozisyonlar vermiş hem de İDMO ile bağlantılı şirketlere geniş ekonomik ayrıcalıklar tanımıştır. Ahmedinecad yönetimi ile Devrim Muhafızları arasındaki bu ilişki simbiyotik olarak adlandırılmıştır. Zira hem siyasal liderlik hem de İDMO aynı hedefler için yakın ve birbirlerini gözeten ve kollayan bir ilişki içine girmiştir.

Bu dönemde İDMO'nun siyasetteki ağırlığı ve görünürlüğü büyük ölçüde artmış ise de Muhafızlar siyasal otoritenin kararlarına müdahale etmemiştir. Diğer taraftan hiçbir İDMO komutanı sadece bu niteliği nedeniyle doğrudan siyasi bir göreve getirilmemiştir. Keza, tabiyet ilişkisinin aksine bu simbiyotik ilişki içerisinde siyasal otorite askeri işlere, yani Muhafızların kendi içindeki işleyişine karışmamıştır.

Sonuç

Bu çalışmada, devrimci ordular üzerine yapılan çalışmalar ile asker-sivil ilişkileri ve devrim teorileri birlikte değerlendirilerek İDMO-siyaset ilişkisinin anlaşılmasını sağlayacak analitik bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede öncelikle devrimci ordu-siyaset ilişkisi üzerinde durulmuş, bu ilişkide etkili olan faktörler tespit edilmiştir. Bu faktörler devrimci ordunun ideolojik duruşu, birlik algısı, siyasi iktidarın ideolojik pozisyonu ve gücüdür. Bu faktörlerin devrimin farklı aşamalarında farklı şekiller alması nedeniyle devrimci ordunun siyasetle ilişkilerinin de hareketli bir seyir izlediği görülmüştür. Gerçekten de söz konusu dört faktörün herhangi birindeki bir sapma devrimci ordunun siyasetle farklı dönemlerde neden farklı tarzlarda ilişki içine girdiğini açıklayabilmektedir. Devrimci ordu-siyaset ilişkisinde etkili olan faktörlerin farklı dönemlerde farklı kombinasyonları sonucunda çekişme, füzyon, tabi-

53 Devrim Muhafızları'nın Ahmedinecad yönetimi ile ilişkileri için bkz. Sinkaya, "İran'da Asker-Siyaset İlişkileri ve Devrim Muhafızları'nın Yükselişi", s.130-33.

yet, müdahaleci ve simbiyotik ilişki tarzları ortaya çıkmaktadır. Bu ilişki tarzları arasında füzyon, tabiyet ve simbiyotik ilişki devrimci ordu ile siyasi iktidar arasında işbirliğine işaret ederken, çekişme ve müdahalecilik devrimci ordu ile siyasi iktidar arasında çatışmaya yol açmaktadır.

İran örneğinde İDMO'nun siyasetteki yerini ve siyasi iktidarla ilişkilerindeki seyri ve bu seyirdeki değişimi anlamak için devrimci ordu-siyaset ilişkisi üzerinde etkili olan faktörler üzerinde durulmuştur. Aşamalar teorisine paralel olarak devrim sonrası İran tarihi dört döneme ayrılmış ve her dönemde söz konusu faktörler dikkate alınarak İDMO-siyaset ilişkisi irdelenmiştir. Özetlemek gerekirse, sivil siyasi otoritenin ideolojik adanmışlık düzeyi ile Devrim Muhafızları'nın ideolojik duruşu arasındaki uyum veya uyumsuzluk İDMO-siyaset ilişkisinin niteliğini belirlemiştir. Devrimci ideoloji hususunda oldukça katı olan İDMO, ülkede doktriner liderliğin hakim olduğu dönemlerde siyasi liderlikle işbirliği yaparken, göreceli olarak liberal liderlerin iktidar döneminde siyasi iktidar ile çatışma içine girmiştir. Devrim Muhafızları arasında birlik algısının giderek güçlenmesine karşın siyasal elitlerin giderek bölünmesi ve hizipler arası mücadelenin şiddetlenmesi nedeniyle İDMO İran siyasetinde önemli bir aktör olmaya başlamıştır. Dolayısıyla İDMO, hem siyasi iktidar ile çatışma içinde olduğu reformcu iktidar döneminde, hem de siyasal iktidarla işbirliği içinde olduğu neo-radikal dönemde oldukça yüksek bir siyasal profil sergilemiştir. Bununla birlikte İDMO'nun siyasi pozisyonlarının daha iyi anlaşılabilmesi için Devrim Muhafızları arasında yaygın olan ideolojinin ayrıca detaylı bir şekilde incelenmesi gereklidir.

Kaynakça

“Evvelin Esasname-ye Sepah”, *Fars News Agency*, 14 Ekim 2008., <http://www.farsnews.net/newstext.php?nn=8707220459> (Erişim: 18 Ocak 2011).

Abrahamian, Ervand, *Radical Islam; The Iranian Mojahedin* (London: I.B.Tauris, 1989).

Adelman, Jonathan R., *The Revolutionary Armies: The Historical Development of the Soviet and the Chinese People’s Liberation Armies* (Connecticut: Greenwood Press, 1980).

Adelman, Jonathan R., *Revolution, Armies, and War: A Political History* (Boulder: Lynne Rienner, 1985).

Akhavi, Shahrough, “Elite Factionalism in the Islamic Republic of Iran”, *Middle East Journal*, cilt 41, sayı 2, Bahar 1987.

Albright, David E., “Comparative Conceptualization of Civil-Military Relations”, *World Politics*, cilt 32, sayı 4, Temmuz 1980.

Alfoneh, Ali, “The Revolutionary Guard’s Role in Iranian Politics”, *Middle East Quarterly*, cilt 15, sayı 4, Güz 2008.

Bakhash, Shaul, “Historical Setting”, H.C. Metz (der.), *Iran: A Country Study* (Washington DC: Library of Congress, 1989).

Bani-Sadr, Abol Hassan, *My Turn to Speak: Iran, the Revolution & Secret Deals with the U.S.* (New York: Brassey’s Inc., 1991).

Bashiriyeh, Hossein, *The State and Revolution in Iran, 1962-1982* (London: Croom Helm, 1984), s.126-29.

Behrami, Ghodratollah, “Nakshe Sepah dar Mobaraza ba Dzedde Engheleb”, *Hasun*, no.16 (Tabeston 1387), <http://www.basij.ir/fa/deSnition-content.php?UID=87926&vn=87914> (Erişim: 16 Ocak 2011).

Brinton, Crane, *The Anatomy of Revolution* (New York: Vintage Books, 1957).

Cabbar, Faleh A., *Irak’ta Şii Hareket ve Direniş* (çev. H. Halis, İstanbul: Agora, 2004).

Chehabi, Houshang E., "Iran and Lebanon in the Revolutionary Decade", Houshang E. Chehabi (der.), *Distant Relations: Iran and Lebanon in the Last 500 Years* (New York: I.B.Tauris, 2006).

Chorley, Katherine, *Armies and the Art of Revolution* (Boston: Beacon Press, 1973).

Ehteshami, Anoushiravan ve Mahjoub Zweiri, *Iran and the Rise of its Neoconservative* (London: I.B. Tauris, 2007).

Ehteshami, Anoushiravan, *After Khomeini: The Iranian Second Republic* (London, New York: Routledge, 1995).

Ellis, John, *Armies in Revolution* (London: Croom Helm, 1973).

Emadi, Haşzullah, "Exporting Iran's Revolution; the Radicalization of the Shiite Movement in Afghanistan", *Middle Eastern Studies*, cilt 31, sayı 1, Ocak 1995.

Entessar, Nader, "The Military and Politics in the Islamic Republic of Iran", H. Amirahmadi & M. Parvin (der.), *Post-Revolutionary Iran* (Boulder, CO: Westview Press, 1988).

Eslahce, Mostafa, "Nekhosteen Dovlate Jomhoure Eslami: Az Aagaz ta Enjam", *Babamdadkhabar*, 10 Şubat 2009, http://www.bamdadkhabar.net/2009/02/post_783/ (Erişim:15 Ocak 2011).

Gasiorowski, Mark J., "The Nuzhah Plot and Iranian Politics", *International Journal of Middle East Studies*, cilt 34, sayı 4 (Kasım 2002).

Ghezelayagh, Eman Hussein, "Ekdamate Banisadr va Reftare Imam dar Movajeh ba An", *Markaze Esnade Eslami*, <http://www.bangdad.com/bangdad/pages/details.asp?id=319> (Erişim 1 Nisan 2011).

Hagen, Mark von, "Civil-Military Relations and the Evolution of the Soviet Socialist State", *Slavic Review*, cilt 50, sayı 2, Yaz 1991.

Hiro, Dilip, *Iran under the Ayatollahs* (London: Routledge, 1985).

Hooglund, Eric J., "The Islamic Republic at War and Peace", *Middle East Report*, sayı156, Ocak-Şubat 1989.

Hourcade, Bernard, "The Rise to Power of Iran's 'Guardians of the Revolution'", *Middle East Policy*, cilt 16, sayı 3, Güz 2009.

Huntington, Samuel P., *Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Siyaseti* (çev. K.U. Kızılaslan, İstanbul: Salyangoz Yay., 2004).

Huntington, Samuel P., *Political Order in Changing Societies* (New Haven: Yale University Press, 2006).

Husseinian, RohAllah, "Why and How Bazargan Became Prime Minister?" *Iran Revolution Document Center*, <http://www.irdc.ir/en/content/6785/default.aspx> (Erişim: 2 Şubat 2011).

İmam Humeyni, *Velayet-i Faqih; İslam Devleti*, (Tahran: İmam Humeyni'nin Eserlerini Tazim ve Yayınlama Müessesesi, t.y.).

Kamrava, Mehran, "Revolution Revisited: The Structuralist-Voluntarist Debate", *Canadian Journal of Political Science*, cilt 32, sayı 2, Haziran 1999.

Katzman, Kenneth, *The Warriors of Islam; Iran's Revolutionary Guard* (Boulder, Oxford: Westview Press, 1993).

Kazemdenan, Sayyid Morteza, "Nakshe Sepahe Pasdaran dar Dowrane Defaye Moqaddas", Directorate of Education and Research, the Political Bureau, 21 Shahrivar 1386 [17 September 2007].

Knutsen, Torbjorn L. ve Jennifer L. Bailey, "Over the Hill? The Anatomy of Revolution at Fifty", *Journal of Peace Research*, cilt 26, sayı 4, Kasım 1989.

Malek, Mohamed H., "Elite Factionalism in the Post-Revolutionary Iran", *Journal of Contemporary Asia*, cilt 19, sayı 4, 1989.

Menashri, David, *Iran: A Decade of War and Revolution* (New York and London: Holmes and Meier, 1990).

Middle East Contemporary Survey, vol.5, 1980-81, 1982.

Milani, Mohsen M., "The Evolution of the Iranian Presidency: From Bani Sadr to Rafsanjani", *British Journal of Middle Eastern Studies*, cilt 20, sayı 1, 1993.

Milani, Mohsen M., *The Making of Iran's Islamic Revolution: From Monarchy to Islamic Republic* (Colorado: Westview Press, 1994).

Moslem, Mahdi, *Factional Politics in Iran* (Syracuse: Syracuse University Press, 2002).

Noorbaksh, Mehdi, “Mehdi Bazargan’s Biography”, http://www.bazargan.info/la_english/english.htm (Erişim:2 Şubat 2011).

O’Kane, Rosemary H.T., *The Revolutionary Reign of Terror: The Role of Violence in Political Change* (Worcester: Edward Elgar, 1991).

Paltiel, Jeremy T., “PLA Allegiance on Parade: Civil-Military Relations in Transition”, *The China Quarterly*, sayı 143, Eylül 1995.

Perlmutter, Amos ve William M. Leogrande, “The Party in Uniform: Toward a Theory of Civil-Military Relations in Communist Political Systems”, *The American Political Science Review*, cilt 76, sayı 4, Aralık 1982.

Perlmutter, Amos, *The Military and Politics in Modern Times* (New Haven: Yale University Press, 1977).

Perlmutter, Amos, “The Praetorian State and the Praetorian Army: Toward a Taxonomy of Civil-Military Relations in Developing Polities”, *Comparative Politics*, cilt 1, sayı 3, Nisan 1969.

Ramazani, Rouhullah K., *Revolutionary Iran: Challenge and Response in the Middle East* (Baltimore: The John Hopkins University Press, 1988).

Ranstorp, Magnus, “Hezbollah’s Command Leadership; Its Structure, Decision-Making and Relationship with the Iranian Clergy and Institution”, *Terrorism and Political Violence*, cilt 6, sayı 3, Güz 1994.

Rothenberg, Gunther E., “Soldiers and the Revolution: the French Army, Society, and the State, 1788-99”, *The Historical Journal*, cilt 32, sayı 4, Aralık 1989.

Shambaugh, David, “The Soldier and the State in China: The Political Work System in the People’s Liberation Army”, *The China Quarterly*, sayı 127, Eylül 1991.

Sinkaya, Bayram, “İran’da Asker-Siyaset İlişkileri ve Devrim Muhafızları’nın Yükselişi”, *Ortadoğu Etütleri*, cilt 1, sayı 2, Ocak 2010, s.115-42.

Skocpol, Theda, *States and Social Revolutions; A Comparative Analysis of France, Russia and China* (Cambridge: Cambridge University Press, 1979).

Wehrey, F., Gren J.D. (et.al.), *The Rise of the Pasdaran: Assessing the Domestic Roles of Iran’s Islamic Revolutionary Guards Corps* (Santa Monica, CA: RAND, 2009).

